

napad v abecedni vojni. To je bil poslednji izbruh strmoglavljenega slovstvenega avtokrata, ki so ga upijani znanstveni uspehi in vzgojiteljska sreča z Vukom Karadžićem ter je bil zaradi njih popolnoma slep za to, kar se je dogajalo v slovenskem slovstvu med 1809. in 1830. letom. S tem pa se je uprl napredku svojega naroda, čeprav sta ga opozarjala Prešeren in Čop, naj se otrese fiksne ideje in nemoralnih zaveznikov ter se pridruži mladini. Zato je moral pasti. In čeprav se je še toliko hudoval zoper »velikega Belcebuba« Prešerna in čeprav je še huje zabavljajal zoper »nesramnega, angleško beročega in blebetajočega pobalina« Čopa — podoben jezičnim junakom Ilijade ali srbskih narodnih pesmi — ni bil njegov poraz v drami naše romantike — tragičen, temnaraven, tj. zaslužen.

Anton Bajec

JEZIK V ŽUPANČIČEVI PREVODNI PROZI

OČE GORIOT

Prevod je izšel leto dni pred Breznik-Ramovševim pravopisom 1935.

Če se je pri drugi izdaji Oliverja Twista prevajalec že lahko naslanjal na ta uradno priznani priročnik, vidim v prevodu Očeta Goriot 1934 višek njegovega samostojnega ustvarjanja v prozi; poprejšnja pravopisa in razni brusi so mu zaradi skromnega obsega mogli bore malo pomagati, ne glede na to, da so se v marsičem razhajali, ker se je včasih ta ogreval za eno, drugi spet za nekaj čisto nasprotnega.

Še drug vzrok je, zakaj sem se odločil prav za analizo jezika v Očetu Goriotu, namreč okolje: na eni strani pariški elegantni saloni visokega sveta, na drugi meščanski sloj v Vauquerkini penziji pa še nizka govorica preprostih, neizobraženih oseb. Kdor pozna izvirnik, je zares radoveden, kako neki prevod ustreza tem zahtevam, recimo salonski govor v njem, saj smo Slovenci na parketu še zmeraj precej neokretni, in ne nazadnje, kako podaja Balzacove opise, njegovo krepko in sočno frazeologijo, njegov humor.

Pravopis. Polglasnik je ohranjen v nenaglašenem položaju glagol II. vrste: *doteknilo* 9, 39; *usehla* 11, 259; *dehniti* 20; *umekniti* 22, 42, 55, 197, 205; *genila* 23, 28, 31, 49, 120, 126, 136, 181; *pehnila* 78, 107. Isto velja za *tenka*, *tenkočutnost* 177. Polglasnik in s tem dvozložnost je rad obdržal pri *kedaj* 36, 51, 150, 182, 219, vendar *kadar* 161. Tako piše še soglasniški *r* v *zopern* 113, 142, 210, 213; *klaverne* 9, 25, 133, 254. *Družben*, *okamnel*, *mescev*, *zanikrn*, *nečimrnost* nastopajo še v starejši pisavi: *družabni zakon* 258, 227, 228 (danes še *družabnik*, *družabni večer*); *okamenel* 221; *kamenit*, *mesecev*; *zanikarne* 12, 125, 137, 233, 245; *ničemurnost* 41, 85, 125, 145, 161.

Pri trojni izbiri *gôrek*, *gorèk*, *gorák* se rad odloči za zvočnejšo obliko: *rosan pogled* 49, *gibak* 104. Namesto *bitijce* piše *bitjece* po vzorcu *jajčece*, ker

je pač redek. Težkemu soglasniškemu sklopu se je izognil v *psalem* 128 (po *dojem*, *sejem*) in v množinskem roditelju *tožeb*, *sodeb*, *tovaren*, kar je danes že zastarelo.

Obrazilo -vec je redko: *selivce* 16, *zajemavka* 25.

V tujkah je zapiral zev: *dijamant* 25, 33; *principijalen* 37; *kabriolet* 61; *karijera* 99, 171; *ceremonijelno* 182; seveda tudi v ljudski tujki *komedijant* 233; vendar je včasih omahoval *materialen* 37. O zgodovini tega vprašanja glej Breznik, Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis! Novice so pisale *Austrii*, Miklošič je uvedel končnico -ija, Levstik pa celo *materijal* in *jezuvit*. Tudi Glonar je zagovarjal izdelavanje hijata, vendar ne vem, kako bi se to dalo dosledno izpeljati, npr. v besedah *dialekt*, *ideal*, *avdienca*, *trieder*, *kofein*, *varirati*, *stoičen*, *radio*, *ion*, *diurnist* ipd. Vsekakor bo kazalo ostati pri sedanjih rešitvi. — Osamljena je Župančičeva pisava *anthropološki*, *bakalaureat*.

V tem prevodu še brez izjeme nastopa 'reslovenizirana' pisava *trenotek* (47 in še osemkrat); *peroti* 125, 128; *perotnice* 104. Izgласni *i*, ki je onemel po moderni vokalni redukciji, še zmeraj piše: *poli desetih* 44, 178, 179, 256; *tri četrti na deset* 45; vendar *mar* 121, 159. Določilo, z ničimer utemeljeno, da ločimo med *dol* in *doli*, je prišlo v veljavo šele s SP 1935; Župančič redno piše po starem, to se pravi po Levcu in Brezniku, ki dopuščata dvojnico: *prišla je doli* 46; *grem doli* 185; *stopiti doli* 197, 262.

Med drobnimi pravopisnimi posebnostmi se splača omeniti naslednje: *tič* 140, 181 rabi v prenesenem pomenu; — *drugači* 215 je starinska pisava; — *postrešček* pišejo Levec, Breznik 1920, SP 1962 žč, SP 1935 in 1950 šč; — *vsak*: *bi se zdelo vsakemu neresnično* 19, 213; zahteva slovničarjev, da je treba v samostalniški rabi pisati *vsakdo*, ni obveljala; — *eden drugega*: *ustvarjena eden za drugega* 192 ni germanizem, kakor se je splošno mislilo, zato ni obvezno nadomeščanje z *drug drugega*; *tolikrat* 9, 35, 195 je haploglogija za *tolikokrat*; — *vtisk* 10, 22, 131 sta zahtevala Levec in Breznik 1920; — *izvezti* 102 je pomota, saj sicer redno piše *lesti*, *gristi*; — *drug*: *nihče drugi* 193 je napaka, ker ne gre za števnik; sicer piše *drug*; — *bogata dedičina* 141 nima pripone -ina, marveč -na kakor *hišna*, torej prav *dedična*.

Sestavljene besede. V pisavi srečujemo isto omahovanje: *za mlada* 16, *do dobra* 53, 123, vendar *zarana* 125, *izdavna* 228. Pri števnikih *tri in devetdesetega* 84, *tri in trideset* 143, vendar *dvesto tisoč* 143. Pri barvah *ruso plavi lasje* 20, *jekleno sive* 55, vendar *zelenkastosivi* 34. Pri sestavljenih prislovih in veznikih ima Župančič isto pisavo kakor Breznikov SP 1920 v naslednjih primerih: *odkoder* 11; *odondod* 11; *prav za prav* 15, 46, 125, 128; *na vse zadnje* 159, 273; *Bog si ga vedi* 201; *po navadi* 21, 287; *zdoma* (*pojdite zdoma* 123, *večerjati zdoma* 148). Različno od Breznika: *vseeno* 278; *po vrhu šesteti* 26; *napol* 146; *nadvoje* 140 (in *na dvoje* 223). Različno po pomenu: *mimo grede* (v kočiji) se mi *nasmehlja* 124, vendar *mimogrede ziniti* 124.

Naglasna znamenja. Župančič jih postavlja na manj rabljene krajše oblike v 3. os. mn.: *se posveté*, *odvedó*, *ga zavijó* v *prt* 280; za pomensko ločevanje: *sencá*, *tožbá* (rod. mn.), *béžite* (vel.), *pred vélikim lamo* in redno pri opisnem deležniku glagola *vesti*, da ga loči od *vedeti*: *se je dobro védel* 173, 214, 278.

O b l i k o s l o v j e. Samostalnik. Piše *njegove meče* 26; navadnejša je množinska oblika *meča* srednjega spola; *meča* -e pomeni mečavo (mečica je uhvica), Župančič je torej vzel narečno besedo; — *možgan* namesto *možganov*; oblika se močno rabi; — *med tema skrajnostima* 104; treba bi je bilo sklanjati po zgledu

nitma, ne pa *bolezni*, vendar je zaradi redke rabe in pešanja dvojine razumljiv spodrsrlaj; — *zbuditi pred poldne* 270; pričakovali bi *pred poldnem* ali *poldnevom*, zgled priča, da je *poldne* občuten prislovno.

Rodilniki samostalnikov moškega spola z mešanim poudarkom (*pasu*, *rodu*, *vratu*) se v predložnih zvezah glasijo na -a: *okrog pasa* 22; *od roda do roda* 127; *se pogreznesh do vrata* 257.

Pridevnik. Piše *rajša* 102, 137, 152, 194 za knjižni prislov *raje* ali že redki pridevnik v prislovni rabi *rajši*. Redno piše primerniški prislov *laže* ipd., tudi v povedni rabi: *to je najpametneje* 270. — Dosledno piše svoj živ dan 50, 141, 234, 264. — Zaimek: *njej* 23, *po vsej sili* 161, *po vsej podobi* 172, vendar *pri nji* 160; *te dve dami* 16, 139; *te sestri* 189. — Števnik: Kakor v *Twistu* je močno omejil rabo ločilnega števnik in ga nadomestil z glavnim. Ohranil ga je pri pojmovnih samostalniki: *to mi daje tisočero radosti* 124; v prilastkovni rabi: *gledal je tisočere redkosti* 127. Brez potrebe (ker nič ne ločuje) je uporabljen namesto glavnega števnik v zgledu: *usoda peterih oseb, ki so ti drage* 99.

Glagol. Župančič se zvesto drži brusov, ki so priznavali samo obliko *skubsti* po I. vrsti (prim. *skubla* 84, *oskubel* 161); vendar so oblike po IV. vrsti v govoru in tudi pisavi zelo žive (*skubiti*). — Nenavadna, najbrž narečna raba: *če bi se treba izvleči iz škripcev* 22; *treba bi vam prijatelja* 49. — Namesto dovršenega namenilnika stoji nedoločnik: *bi mi prišel povedati* 197 (gl. o tem pri O. *Twistu*).

Predlogi in predpone. Predlog od redno uporablja za izražanje vzroka: *si ni mogel kaj od osuplosti* 137; *od enega pogleda mi zastane kri v žilah* 139; *glava mu je gorela od vročice* 142; *od take besede bi me peklo v ustih* 152; *vsa srečna od te tatvine* 194. Tudi v primerjanju: *zaobljuba, omamljivejša od priseg* 180.

Zagovarjati se da tudi izvorni od: *na plenica* se nam drži še nekaj *nesnage* od čednosti 179; *kljub vsem iztikavtom od policije* 209; *luči od pet sto voz* 259. Novost, ki ni prodrla, pa je svojilna raba: *na spodnji gredici od lestvice* 52; *vrata od obednice* 108; *bankovec od 1000 frankov* 120, 156 (kroatizem!); *podrsniti z nohtom od palca* 168. Nikoli pa ga ne zapiše v pasivu: *obednica, ločena po stopnjišču* 12; *bolezni, priznane po medicinski akademiji* 146.

Za druge predloge samo nekaj značilnih zgledov: *o pasjih dneh* 12; *o lepem vremenu; dvomi o bodočnosti* 219; *zdvomiti nad samim seboj* 121; *sta bila grda proti meni* 124; *dober nasproti nama* 133; *zvestoba nasproti samopašniku* 163; *ljudje se sami pred seboj veličijo* 167; mimo (= razen) *teh gostov je imela še osem dijakov* 17; *njena hiša je veljala za najprijetnejšo, mimo tega je štela med vrhunce aristokratskega sveta* 40.

Predpona iz- se redko obrusi: *razen zgovorjenega preužitka* 38. Sicer zaradi blagoglasja obdrži neokrnjeno pripono, ne glede na to, ali sledi vokalu ali konzonatu: *izpremešan* 20; *brez izkušnje* 20; *poizkus* 25; *se je izprožila* 36; *se je izpakovala* 54; *izvrčanje besed* 56; *nisem izkoprnal* 125; *ta izprehod* 125; *bodo izpodnesli* 176; *hoditi k izpovedi* 179; tiskarski škrat je zagrešil celo *preiskusil* 159; *istikavt* 209; *isprenevedanje* 146.

Predpono vz- je rad pridržal v nekaterih primerih, kjer so jo drugi že obrusili: *vzdihljaj* 30; *hoče vzrasti* 90; *vzburkati* 99; *vzklonil se je v postelji* 274; vendar *zglavje* 282.

Vezniki. O vezniku *nego* velja, kar sem omenil ob O. *Twistu*. — Za primerjanje redno piše kakor: *spita kakor dve kladi* 66; kot navadno v zvezi z da: *se je stresnil, kot da ga je zbodla* 35. — Pogojni *ako* se komaj opazno umika vez-

niku če; le-ta nastopa namesto ko tudi že v irealnih periodah: če bi bil govoril 193; če se ne bi bila bala, bi bila prišla 197. Ponavljanju se izogiba: če bi bil še bogat, da sem (= če bi bil) obdržal premoženje, bi bili tu 270. Dopustnost pogosto izraža z naj: Vautrinova beseda, naj je bila še tako cinična, mu je obličala v srcu 125. Redek je vzročno-časovni ko: ker vam je čast biti v stikih z njim, bi bila vaša stvar, ko se mi zdite mož, da bi mu poročali 174.

Skladnja. Raba sklonov. Za roditeljske so značilne naslednje posebnosti: tam je čakal svoje žene 127; odreči se svojih pravic 274; imata nujnih opravkov 56 (delni roditelj); nihalna moč sega včasih preko nedoločnika: saj ni mogoče popisati te ženske 51. — Precej pogosten je svojilni dajalnik: slavohlepje mu je bilo razvneto 3; zastavljalnica, ta skrita prijateljica mladini 161; zdaj, ko ji je brat mrtev 222; ni poznal temu častihlepu ne pota ne cilja 228; vi ste gospodar svoji ženi 279. — Posamezni manj navadni primeri vezave: reven na idejah (samo enkrat 171!); pijan ničemurnosti 250; dolžan na častno besedo 166; pravda na povrnitev imenja 220; primoran na varčevanje 232; želja po uspehu 38; na varnem pred blatom 167; čvrst zoper vse naskoke 203; zaslon zoper ogenj 217.

Glagol. Raba velelnika za 3. osebo danes peša — zanj rajši postavljamo želelnik — pri Župančiču pa je še kar živa: pogodba, ki veži dobrotnika z obdeljencem 126; mar vam hlapec prinašaj zaljubljena pisma? 159; delaj, kar mu drago 169; nalóži mi ljubi Bog trpljenja 222.

Breznik Ss IV § 366 omenja napake zaradi napačnega obsega glagolskega dejanja, ker ga pisatelji svojevoljno spreminjajo. Po njem neprehodni glagoli ne morejo imeti predmeta v nobenem sklonu in je torej napačno: jokala je grenke solze (prav: točila). Oglejmo si v tej luči Župančičev prevod: oči se mu niso več solzile, njih rdeči rob pa kakor bi bil plakal kri 35; tihotapska pota lazi 47; blisnil je proti njemu zadnji pogled 275; zemlja izpuhti solzo v nebo 290. Menim, da so Breznikove zahteve vsaj za umetniški jezik prestroge, saj bi bili po njih prepovedani celo vsi notranji (vsebinski) objekti, npr. spati smrtno spanje, boj bojevati, srednjo pot hoditi (dovoljuje ista slovnica § 341). Prenagljena se mi vidi tudi obsodba stavka (ib.): zemlja je dišala v poletnem jutru, češ da dišati ne more pomeniti časa.

Absolutna raba oziralnega zaimka ki opušča osebni zaimek s predlogom in je izrazito pogovorna; bila je priljubljena pri pisateljih v desetletjih okoli 1900, v današnjem knjižnem jeziku pa ima že nekaj starinskega nadiha. Župančič sicer ne pretirava, vendar ima nekaj primerov: premoženja, ki nihče ne ve povedati, odkod izvirajo 121; pogled, ki pravijo, da potolaži 198; radovednost ga je gnala v hišo, ki se je zarotil, da jo zapusti 204; pokaže dijamante, ki govorijo ves Pariz, da jih je prodala 254.

Od perečih vprašanj, s katerimi so se ubadali pravopisci, naj se z Župančičevim zgledom dotaknem naslednjih dveh: se bore s samimi seboj 128; še malo dni, pa boste naš 167 (vikanje!).

Besedni red. Pogosto srečujemo tako imenovane stalne zveze (groupes figés) z utrjenim besednim redom, kjer glagol često stoji na koncu stavka: da bi mu vrat zavil 139; najrajša bi se bila v zemljo vdrla 182; se ne bova pisano gledala 185; to bi nam dušo privezalo 186; nisem mogel več v šolo hoditi 272. Te zveze najrajši uporablja v pogovornem jeziku. Vendar pa beremo tudi: bi bil najrajši odnesel pete 74; sneti s klina prepir 120; drznost, s katero je stiskal človeški družbi vrat 169.

Besedišče. Besedni zaklad Župančičevih prevodov je izredno bogat. To bogastvo črpa iz klasikov in iz narečij, dostikrat iz lastnega besedotvornega daru, iz slovarjev pa zelo malo. A priznati je treba, da je njegova proza lahko razumljiva in ni izumetničena, ni je treba brati s Pleteršnikom v roki. Resda je marsikatera njegovih besed 'opazna', da ni iz vsakdanjega pogovornega jezika, a kaj to, če pa pripovedovanje poživí, ne da bi se bilo treba bralcu ob tem mučiti. Jezik pač ni samo 'sredstvo za sporazumevanje', marveč brez primere več, posebno v umetni besedi. Čemu so si vsi naši klasiki prizadevali za izrazno bogastvo, čemu so zbirali 'ljudsko blago', če ne prav za ta namen. Ne mislim na prisiljeno oživiljanje mrtvih besed iz slovarjev, ne morem pa se sprijazniti s prizadevanjem, ki odriva vsako manj znano ali manj rabljeno besedo, češ da ni iz 'nevtralnega knjižnega fonda'. To se pravi jezik siromašiti, pa čeprav v zameno vpeljujemo na tisoče potrebnih ali celo nepotrebnih tujk. To je raznarodovanje jezika. Postavlja se preprosto vprašanje, ali želimo, da bo ta naš govorni in pisani jezik po svojem bistvu še slovenski, ali pa naj z razpetimi jadri zaplovemo v neko megleno mednarodno brezbrežnost. Ali je prav, da je v celi vrsti stavkov slovenski le še pomožni glagol? Priznam, da se dandanes podobna prizadevanja kažejo v vseh jezikih, vem pa tudi, da se jim povsod krepko upirajo. Ali naj bomo prav mi Slovenci med prvimi, ki smo pripravljeni žrtvovati svojo narodno bit ter se z opuščanjem domačega in sprejemanjem tujega bližati drugim?

Razume se, da postavljam najvišje zahteve za jezik v leposlovju, dosti zmernejše pa za znanstveno prozo in še bolj omiljene za časnikarski jezik. Vendar je neka meja, ki je nihče ne bi smel prekoračiti, ne da bi s tem škodoval jeziku. Na tem mestu pa se želim omejiti na umetno prozo in z Župančičevim jezikom pokazati na vzor, za katerim naj bi hodili naši pisatelji in prevajalci. Iz prevoda Očeta Goriota sem izbral kopico besed, ki se ne govore vsak dan, pa so vendar po svoje žive, dostikrat bralcu mnogo povednejše od splošno rabljenih. Pri nekaterih je v oklepaju dodana razlaga.

obuča 17 (obutev)
 počine 30 (počije)
 čudni poželjki (občasne želje)
 natolcevanje 32 (obrekovanje)
 imenititi se 33 (delati se imenitnega)
 mrkle oči 35, 265 (brez leska)
 stresniti se 35 (stresti se)
 izmisleke prodajati 36 izmišljeno na-
 prej pripovedovati)
 nima časa na preostajo 37
 okolina 37, 107 (okolje)
 očetna hiša 38, 97
 krčiti se 39, 60, 84 (upirati se,
 braniti se česa)
 zamujeno pristoriti 39 (nadoknaditi)
 zaključena družba 40 (ekskluzivna)
 krik odme 41 (dovršnik k odmevati)
 vzkloniti se 42, 214 (zravnati se)
 navirati 55 (pritiskati)
 obličje 60 (obraz)
 zaplahutale so pole njene halje 64
 ustromiti 71 (vzravnati)
 vzvoz 72 (rampa)
 preživek 82 (preužitek)
 napotovati 84 (biti v napoto)

preoteti ljubimca 87 (prevzeti)
 zbirati poizvedke 87 (informacije)
 darnica veselja 95 (darovalka)
 ustrezal je vsem umislekom 96, 143
 (kar so si le izmislile)
 pekočina 101 (pekoča bolečina)
 konec 103 (nit)
 presno platno 104
 upreti navor 104 (vzvod)
 širokodušen 104
 mladost vrvrá v njem 105
 ovedeti se 107 (orientirati se)
 okno z železnimi križi 108
 napastovati 110, 167 (delati sitnosti)
 nima božjaka 111 (dinarja)
 muka ga pogruði 112 (stre)
 korupcija bohota 114
 perce solate 115
 zaobgateti 115
 abotnik 115
 besedovati 123 (govoriti)
 prodaja (vól 74, 116)
 po kratkem sprenevedanju prizna 117
 trebeljak, ki ne da sestri niti pet fran-
 kov 120

čednost se ne da cepati na kose 120
 odpre vrata s kozjo nogo 121
 biti radovoljno za hlapca 122
 opravljen 112, 138 (oblečen)
 vzgibi samopridnosti 123 (motivi)
 prožiti strelice 125 (puščice)
 naključek 127 (slušaj)
 golomišiti z ljudmi 127
 torilo 128 (lesena skleda)
 obetati 129 (obljubljati)
 zvrhati srečo 131
 preračuniti 136
 pravokotni ljudje, ki se ne uklo-
 nijo 136
 ovinki in okljuki 136
 hčer je bogato omislil 138 (preskrbel)
 zabarvati glas 139
 osvojliv 140 (ki osvaja)
 streči na solde 143 (prežati)
 kaniti 143 (nameravati)
 prvačiti 145
 uživati srečne počutke 146
 trpežne barve 146
 domače navzkrižnosti 148
 pogrne 5000 frankov 151
 (pobere z mize)
 goste solze 151
 osebni potroški 152
 zategadelj 158, 213
 pri igri ogreniti kup denarja 161
 izumljivost 161 (iznajdljivost)
 razbliniti se v pene 161
 na ven sijajen 162 (na zunaj)
 otorej 162 (ob tej uri)
 volneni naroki 165
 prigrizati kolačke 166
 napastnik 166 (napadalec, skušnjavec)
 izmikati koga 167 (izolikati)
 končati se 167 (s samomorom)
 obrazdati se v luži 167 (oblatiti)
 združniti stenico 168 (zmečkati)
 brez vseh okolišev 175
 prežganec 175 (navihanec)
 neutegoma 176
 samopridnost 181 (sebičnost)
 dobro deset let je že 182
 toplota žehti od nje 182
 dragotina 183 (dragocenost)
 bistroumke so kar pršele 185
 (bistre domislice)
 vino dahne po zamašku 186

predristiti 187 (purgirati)
 zahrupeti 188 (hrupen postati)
 peč je bela 188 (razbeljena)
 opraševati 188 (povpraševati)
 opasica 190
 nališpana in nakrišpana 193
 gajiti se v postelji 196
 poleči na posteljo 199 (položiti)
 ničigarij denar 201
 vratariti 203 (oprezovati na vratih)
 napirati se 204 (delati napore)
 pomijek 208 (pomije)
 senčilo 210 (senčnik)
 ocet 210 (jesih, kis)
 pripaljen fižol 215 (prismojen)
 omah dobiti 215 (prevladati)
 krepčina značaja 215
 biti kočljiv za čast 219 (občutljiv)
 imenje 220 (imetje)
 še prebijalo mi bo 220 (preostajalo)
 zajtra 223 (jutri)
 jesti je treba ven in ven 224
 nepotekljiva voda 228 (ki ne poteče)
 ustanoviti se 228 (ustaliti se)
 pozabečki 231 (pozabivši)
 mojstriti 232 (obvladovati)
 tekoč denar 232 (gotovina)
 spodrsek 236 (spodrseljaj)
 to me bo zgrudilo 238
 zahlipnilo ga je, beseda mu je zamrla
 v grlu 239
 hudina 241 (gorje)
 dričati se 241
 slabina me je obšla 247 (slabost)
 osut s prahom 249
 ni si mogel prikratiti, da ne bi šel
 uživati 251
 dobro dolgo 251
 oče bo še nekoliko poživel 256 (živel)
 izustiti 262
 glava je stisnjena kakor v pri-
 možu 268
 lahen dremec 270
 solza navre na oko 272
 koračiti čez trup 273
 nekoliko drobnjav: 281
 utrpeti denarja 281
 okrepnelo obličje, po katerem trzajo
 poslednji utripi življenja 284
 kazno je 287 (tako kaže)

Župančič rad uporablja krepkejšje izraze, vendar v skladu z okoljem. Redki so v salonu, pač pa jih je na pretek v Vauquerkini hiši, in to s primernim stopnjevanjem: najnižja je govorica deklet Silvije. Goriotov jezik ni dosti nad njenim. Najkrepkejši pogovorni jezik, poln prispodob in metafor, pa govori gentleman — ropar Vautrin. Razume se, da se v takem okolju lahko razmahne tudi pripovednik zgodbe. Nekaj zgledov: *goljufičiti z rentami* 32; *njegov purmanski vrat* 19; *svedrovci* 48 (vlomilci); *oba govorca* 51; *kompéte* 56 (noge); *zadroboleti arijo* 62; *ta mladikavec* 68; *obrnažiti koga* 70; *brenkniti na čast* 91 (apelirati);

kladasta narava 96; basati se z grozdem 103; zaplotnik 107; zaletelast 109; jemo obledo 111; medlika 112 (medel človek); čorba 112; navrtavati koga 114 (za denar); bacek, ki vse verjame 119; maziljene besede 121; mrtvak 125; klatati po cestah 125; svetopetka 134; moja živalca je zažvalana 135 (obrzdana); zagnati špasnega 139, 180; dobrodušni možanec 139; devetkati 140 (govoričiti); zagnati haló 146 (hrup); jezični dohtar 157; biti brez solda 164; zmerjati s čifutom 167; céncati 168 (omahovati); po kancelijah živi narodič peropraskov 171; omuhavate se okrog hčere 184; tukec 186 (potuhnjenec); gostje so se razmajali 187; smrka-vih petnajst tisoč 188; brez bora in božjaka 199; polipi 207 (policaji); pretentati 221; to bo hči šmarna 254; oče se je iztegnil 239; tisti oderuh, peklenski zapljunek 239 (zarodek).

Izposojenke in tujke. Vse kaže, da je Župančič dobro poznal Breznikovo razpravo o izposojenkah in da jo je tudi upošteval, vendar pa se ni dal zavesti v skrajnosti. Tudi starejši, protinemski puristični šoli je popuščal samo do neke mere. Zaradi živosti in pisanosti je rad uporabil pomensko dvoj-nico, če je ustrezala njegovemu namenu ali če mu je dajala pomensko tančino. Tako rabi poleg domače besede tudi izposojenko, in jo navajam v oklepaju: *razložek* 9 (razlika); *mična lepotica* 40 (zanimiv ni pomensko enak); *deveta skrb* 71 (vendar brigam se 278); *prerokovati* 95 (vendar pronikniti 168, neprodiren 174); *skrivnost* 174 (vendar tajen 123); *hudodelec* 183 (vendar zločinec 275); *bleščava* 188 (blesteti 145); *odnošaji* 22, *prid* 164, *postave* 195 itd.

Brez pomislekov je pisal slovanske izposojenke, ki so se že prijele in za katere včasih niti ne vemo več, da so stopile na mesto ali poleg domačih besed (v oklepaju): *razgovor* 162 (pogovor); *odražati* 19 (odsevati); *nenadejan* 140 (nepričakovan); *bodočnost* 38 (prihodnost); *pogreška* 95 (napaka); *zagoneten* 107 (slovenski izrazi, kot npr. skrivnosten, nedoumen, težko razrešljiv ipd. niso popolni sinonimi); *čuvati* 111 (varovati); *blagostanje* 122 (blaginja); *radost* 124 (veselje); *javiti se* 125 (oglasiti se); *boriti se* 128 (bojevati se); *svojestvo* 133 (lastnost); *svečanost* 288 (slovesnost); *čitati* 142 (brati); *dočim* 145 (medtem ko); *zrcalo* 146 (ogledalo); *lečiti* 149 (zdraviti); *smelo* 149 (drzno); *ostali* 174 (drugi); *pristati na kaj* (privoliti, sprejeti); *postopati* 176 (ravnati); *neprestano* 276 (ne-nehoma); *zaključki* 36 (sklepi). Iz njegovega narečja so se mu posebno priljubile *šetati se* 125, *baš* 39 *gizda* 229. Namesto *ozračja* v prenesenem pomenu je ustvaril *ovzdušje* 13; *robija* 112 mu rabi za težko ječo, ker je pač samo iz nje lahko naredil *robijaša*. Danes bi iz te skupine besed še zmeraj odklanjali: *ljudstvu v prilog* 115 (v prid); *tobožnji* 171 (domnevni); *nazovi-grofica* 196 (samozvana, lažna); *odičiti* 218 (olepšati); *inostranstvo* 47 (inozemstvo).

Ljudskih izposojenk in kalkov se v pogovornem jeziku ne brani za vsako ceno: dva *punta* 58, *pajdaš* 122, *danis niste v svoji koži* 166, *poslužiti se* 144; modernih tujk ima celo v salonskem jeziku razmeroma malo: *graciozna blondinka* 33.

Frazeologija. Župančičeva moč je v besednih zvezah, primerah in rečenicah. V tem je gotovo med najbogatejšimi slovenskimi pisci. Prav res bi vsakomur, kdor začenja prevajati, zelo koristilo, če bi pred tem prebral Očeta Goriot, zakaj v njem se skriva nesluteno bogastvo besedja in silna izrazna moč. Zato menim, da ne bo odveč, če vsaj delček vsega tega pokažem tukaj. Vse te zveze in rekla vlaga v govor svojih oseb skladno z njih družbenim položajem, hkrati pa se tudi sam kot pripovednik prilagaja okolju. Po tem vidiku sem tudi obdelal gradivo.

Dekla in hlapec sta neizobražena, prišla sta s kmetov. Njima je lahko prisoditi izraze: oče morajo biti preklemano bogati, da tako gleštajo hčeri 33; lumara tretja 33; imajo mevlje v riti 46; kam se je potulil 46; spita kakor dve kladi 46; še enkrat bo počilo 214 (še ena neprijetna novica pride); o jemnasta, te zarjavele devičice, te jih imajo za ušesi 224; ona vam je vse to napletla 225; če se malo osekne 225 (izjoka).

Dosti više od njune govorice ni Goriotova. Preprosti moker, ki si je iz testenin naredil premoženje in je vse storil za izobrazbo hčera, prav malo pa za svojo, se seveda ni odvadil govorice mladih dni. Vendar ga loči od drugih globoko čustvo, ki mu zdaj pa zdaj oplemeniti izraz: sem si navzkriž z (nju-nima) možema 124; to mi pozlati dušo 124; moja ljubezen ne prizadene živi duši žalega; srce bi mi poskakovalo 138; od enega pogleda mi zastane kri v žilah 139; do živega razložiti 139; hčeri sta mi čvrsto pripeti na dušo 139; si bosta kmalu nadvoje 140; ta tič se je pripel na kneginjo 140; srce se trga človeku 157; star volk sem, še bom grizel 157; moj advokat je stopil na prste 181; če bi bil njegov protin take pameti, da bi se mu pretegnil v želodec 182; mi bo leglo kakor hladilo okrog srca 182; me kar mráz preleti 182; obrèsti vse štacune 182; povedala mi je o vas za cele bukve 183; ima me (= mika), da bi zagrešil hudo-delstvo 183; pod kožo se smejem 220; na obleko ne pojde do malega nič (denarja) 220; ali nas ima za božje vólke 234; ne popústi za polovičar! 234; zeti take baže 235; se bom že izčajmal, da razberem štreno, ki jo je zmešal tvoj mož 236; ta žlahtna prga 241; pošlji mi glas, da je vse urejeno 247; obleka ji stoji kakor ulita 253; to mi je urezalo v srce 253; vse sem porazdal do cempere, zdaj bom živel na dobroti 268; ima pod palcem 272; grenkosti sem goltal 273; streči svoji muhavosti 274; srd me grabi 274; zanju sem si trgal dušo iz telesa 275; človek mora zmeraj moža pokazati 275; se jima bo utepalo 275; ali vam gre to v um, da bom umrl 276.

Pogovorni jezik je značilen za meščansko penzijo. Sicer so med gosti razlike v izobrazbi, vendar se je govorica izenačila, zčila v nekakšno enoto. Med seboj govorijo vsi domala isti jezik: poglej ga, veselega tiča 21; lepotice frlé za vami 33; uživanje ga je naredilo slinastega polža 36; ta čudni svat (= človek) 46; ali ga vidite, starega skrčenca, kako se mu oči krešejo 51; zdaj sva bot 107; povedati na vsa usta 121; vam možkim je kakor petelinu na gnoju 142; robija ti miga (se obeta) 143; on je na svetu (kot) vojvoda 146; nikarta teh neslanosti 166; mlad človek, ki se mu je prijel srca 172; oblekel je poštnega človeka (postal), v kozji rog ugnati 175; (prefektu) se stolček maje 176; ne da k sebi 176; ni mu za ženske 176; prime ga omedlevica 176; neprijetne robiti 177; se je zaljubila in kar leze vanj 178; dobiti hrúško po glavi 186; to bi nam dušo privezalo 186; »Prava reč!« se je odrezala 191; kakor moj rajnik mož, malo burjast, pa blagodušen robantè 192; pot pod noge 199; stojite kakor lipov bog 199; sam krompir otepati 224; kaj mu je le nastorila, kako ga je tako nase pripela, da pobira stopinje za njo kakor kužek 224; pometlo je Ludvika XVI.; soba je res na svetu hlev 226; tak pustite že očeta Goriota in ne ponujajte nas več z njim (= ne govorite več o njem); že eno uro nam belite vsako jed z njim; če vam je tako k srcu prirasel ... 286.

Posebnost zase je vendar Vautrinov govor, ko ta robijaš v čudni naklonjenosti do mladega para razvija svoje cinične nazore o življenju, zlasti pariškem. Kopica duhovitih domislic, primer in življenjskih modrosti v kar se da domačem jeziku: temu znam jaz votek najti 21; jaz se primem vajine zadeve (= se zava-

mem) 49; na dušo pihati 54; drenove volje ste 89; ribariti za doto 105; ne palite mi žolča 109; zajedati očetu denar, ki ga nima na prebitek 111; dvajset let otepanja (= trdega dela 113); dregniti v osir 114; pretipljite si srce in obisti 116; razprezati se kakor vladar 116; presti ljubezen mlademu dekletu 117; zapirati komu mošnjo 117; loviti doto 118; metati trnek za človeško vestjo 118; kaj hitro bi očeta ovila ter ga poganjala kakor otrok volka, da bi se sukal okrog nje 119; sneti s klina prepir 120; prej ali slej boste ugenili še kaj hujšega (= naredili) 120; mislil sem, da ste krepkejšega jedra 121; zvitorepiti okrog lepe dame 130; nositi zvonec v družbi 159; norce briti 159; prijeti stvar od prave strani 160; dajati na upanje 160; danes niste v svoji navadni koži 166; streči svojim muham 167; zanesti se kakor na zlato vago 167; pokazal sem vam, kako so ubrani zvonci na uri socialnega reda 168; ne mika me, da bi se tukaj plodil po grebenicah 168; čustvo je svet, ujet v misel 168; napletati koga z moralo 169; človeka pili in brusi za vijak v vladnem stroju 172; prebadati z očmi 185; se ne bova pisano gledala 185; mi je v srce seglo 192; pretipati komu srce in obisti 192; s teboj ni češenj zobati 206; vse škripce napeti 209.

Mladi pravnik Rastignac je nekako zveza med meščanskim in aristokratskim svetom. Temu ustrezno je tudi njegovo izražanje: pitati koga z markijem 89; trgati srce z jeklenimi kremplji 121; čednost ne trpi polovičarstva 121; zdaj sem kos gospodu, zdaj se mi pozna plemič 122; na en mah bi ogrenil celo premoženje 135; mislim, da gospe nisem bil čez voljo (= zoprn) 140; mislila je nanj kolikor na lanski sneg 140; za žensko dušo izgubiti 143.

Več težav ima prevod s salonskim jezikom. Upoštevati je treba, da ga Slovenci nimamo posebej izdelanega in da si moramo pač pomagati z nekoliko privzdignjenim knjižnim jezikom. V romanu nastopa dvoje aristokracij, krvna in denarna. Razumljivo je, da parveni često pade nazaj v nekdanjo govorico, posebno kadar ni na očeh in kadar je čustveno prizadet. Na drugi strani pa je res, da je Župančič tako ljubil sočno izražanje, da se mu ni mogel zmeraj odreči. Naj omenim nekatere primere, kjer ga je po mojem mnenju malce zaneslo. Tako npr. govori vojvodinja, resda v intimnem pogovoru s svojim varovancem: *mu ne grem na limanice* 85; *svet je zmes nedolžnih cackov in prevejanih falotov* 87; *še Bog, da se je* (ta ženska) *tako naredila* 129; *če jo boste tako požirali s pogledi* 130; *gospa je na žerjavici, togota jo razjeda* 130. In malo čudno je slišati v grofovih ustih, čeprav je močno razburjen: *ne brigam se, kaj bodo mislili o meni ljudje, ki mi niso ne v peto ne v šesto* 278.

Veliko več svobode kakor v dialogu ima prevajalec v pripovedi. Res se mora tudi v tej vsaj malo ozirati na družbeni sloj, o katerem govori ali katerega popisuje, vendar se ta vezanost marsikdaj lahko podredi živosti in neposrednosti prikazovanja. V meščanski penziji govori takole: *njena postava, zalita kakor tolst mežnar* 4; *kuha jezo* 23; *ne gre ji izpod palca* 28; *goltati maščevalnost* 30; *se je smukala h Goriotu, opravljena kakor deveta kraljična* 32; *kot da ga je zbodla z razbeljenim železom* 35; *zaspali kakor polh* 44; *zabosti oči v koga* 53; *splošno mišljenje se je presuknilo* 90; *denar dobro obrniti* 99; *se ziblje v devetih nebesih* 105; *tega človeka ni mogel* 106; *ta smeh ga je pogrel* 107; *ob pogledu te je zazebló* 137; *vleči na ušesa* 138; *besedo ujeti* (mimogrede slišati) 142; *glava mu je gorela od vročice* 142; *zagnati halo* 146; *to ga je zbodla* 158; *kadar se mu je odprl curek besed* 178; *stavki, ki so padali v presledkih iz njegovih ust kakor kaplje, ki se trgajo od pipe* 178; *naplêla je celo rešto praznih modrosti* 198; *pretektniti roko pod pazduho* 213; *kričati kakor dvajset sejmarjev* 215.

V popisovanju pariškega življenja, v razglabljanju o njem in pri razkladanju življenjske modrosti uporabljaja prevajalec naslednje zveze: (bruc) se izlušči iz lupin, si razširi obzorje 37; obrniti jadra za pravim vetrom 38; take misli so ga naskakovale 38; stara dama je najprej dobro otresla veje rodovniškega drevesa 39; dvoje čustev mu je izpilo vse soke 95; zlata na pretek 125; prekladati si dolgove 161; mladina dobi odvezo za svoje pogreške 162; pisarniška tapisa 172; je slekel provincialsko kožo in se lepo zložno ustanovil v položaju 228.

Manj je za salon značilnih fraz, kakor: pas je zažemal njeno vitko rast 64; bliski so se ji kresali v očeh 85; smehlajaj prebegne preko ustnic 165. Popis dogajanja med aristokrati se kaj malo loči od jezika splošnega popisovanja: temu človeku ni zaupati orehove lupine 64; odnesti pete 74; stati na oprezu 77; debelo se je čudil 127; samo zanjo je imel oči 129; kakor bi trenil 131; prvine ljubezni so ga prav tako drago stale, kakor so bile presne, kiselkaste in sladkega okusa 164; vrgla mu je pogled 165; storilo se mu je inako 183; vlekla je vse oči nase 263.

Primerjava z izvirnikom. Najboljše potrdilo gornji obravnava bo pač dala primerjava med izvirnikom in prevodom: tako se je izrazil Balzac, tako je poslovenil Župančič. Naj si vsak sam ustvari sodbu, koliko se je prevajalec držal izvirnika, kdaj se je morda preveč oddaljil, kdaj fraza ni najprimernejšega. Stran izvirnika je v oklepaju: si quelque serrure allait mal — če se je kaka ključavnica zaskočila 21 (17); ça me connaît — temu znam jaz votek najti 21 (17); garder rancune — kuhati jezo 23 (18); elle ressembla parfaitement — je bila na svetu kakor 28 (25); quoique peu dominante — čeprav ji ni šlo rado izpod palca 28 (25); dévorer ses désirs de vengeance — goltati maščevalnost 30 (28); il s'est ruiné — se je ugonobil 32 (29); elle filait chez Goriot — se je smukala h Goriotu 32 (30); mise comme une divinité — opravljena kakor deveta kraljična 32 (30); vous êtes aimé des belles — lepotice frlé za vami 33 (31); piqué avec un fer — kot da ga je zbodlo z razbeljenim železom 35 (34); le drame éclata — ta drama se je izprožila 36 (35); il se dépouille de son aubier — se izlušči iz lupin 37 (36); concevoir la superposition des couches humaines qui composent la société — razume sklade in plasti, ki sestavljajo družbo 37 (36); enfler ses voiles — obrniti jadra za pravim vetrom 38 (37); ces idées l'assaillirent — take misli so ga naskakovale 38 (38); les souvenirs dont sa tante l'avait bercé — spomini, v katere ga je teta zazibavala 39 (38); s'il réussissait auprès de — ako se mu obnese pri 39 (38); elle était une des sommités du monde aristocratique — je štela med vrhunce aristokratskega sveta 40 (39); dormir à poigns fermés — je zaspal kakor polh 44 (44); vos pensionnaires avaient bien le diable au corps; ils ont tous décanillé des le patron-jacquette — vaši gostiči imajo menda mevlje v riti, vsi so jo že na vse zgodaj pobrisali (govori dekla) 46 (46); ils dorment comme des souches qui sont — spita kakor dve kladi, saj tudi sta 46 (47); où donc est-il allé, ce chinois-là? — kam pa je prav za prav šel, ta čudni svat 46 (48).

Se bo nadaljevalo.